

ਬੁਝਣਾ-ਸੀਝਣਾ-ਚੀਨਣਾ-ਪਹਿਚਾਨਣਾ

‘ਬੁਝਣਾ’ ਤੇ ‘ਸੀਝਣਾ’ ਕਿਸੇ ਗੁੱਝੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਅਥਵਾ ਸਮਝਣ ਨੂੰ ਆਖੀਦਾ ਹੈ।

‘ਚੀਨਣਾ’ ਤੇ ‘ਪਹਿਚਾਨਣਾ’ ਕਿਸੇ ਗੁਆਚੀ ਜਾਂ ਭੁੱਲੀ ਹੋਈ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਮੁੜ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਪਹਿਚਾਨ ਕਰਨਾ ਅਥਵਾ ਨਿਰਨਾ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਇਹ ਪਦ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਅਤਿ ਡੂੰਘੇ ਤੇ ਗੁੱਝੇ ਜਾਂ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਭੇਦਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਅਥਵਾ ਅਨੁਭਵੀ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

‘ਪਰਮਾਤਮਾ’ ਅਦਿਸ਼ਟ ਤੇ ਅਗੋਚਰ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ‘ਵੱਡੀ ਬੁਝਾਰਤ’ (greatest mystery) ਹੈ।

ਉਸ ਦੇ ‘ਕਵਾਉ’ ਦੁਆਰਾ ਰਚੀ ਹੋਈ ਕੁਦਰਤ ਵੀ ਸਾਡੀ ਸੀਮਤ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਜੇ ਇਲਾਹੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਥਵਾ ‘ਗੁੱਝਾ ਹੁਕਮ’ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਅਣਜਾਣ ਹਾਂ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ, ‘ਹੁਕਮੀ’, ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਇਲਾਹੀ ‘ਹੁਕਮ’, ਦਿਮਾਗੀ ਜੀਵਾਂ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ‘ਗੋਰਖ-ਧੰਧਾ’ ਹੀ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਇਲਾਹੀ ‘ਵਡ-ਖੇਲ-ਤਮਾਸ਼ਾ’ ਅਨੰਤ ਮਾਇਕੀ ਨਾਟਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜੀਵ, ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਗੇ ਕੰਮ (role) ਅਨੁਸਾਰ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਰਹੇ ਹਾਂ। (We are unconscious partners of the Infinite Divine Drama)

ਪਰ, ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਨੋਖਾ ਨੁਕਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ‘ਜੀਵ’ ਇਸ ਅਨੰਤ ਮਾਇਕੀ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਗਲਤਾਨ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ‘ਵਡ-ਖੇਲ ਤਮਾਸ਼ੇ’ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰ ਅਥਵਾ ‘ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ’ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁੱਝੇ ‘ਹੁਕਮ’ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ, ਬੇ-ਖਬਰ ਯਾ ਬੇ-ਪ੍ਰਵਾਹ ਹਾਂ ਅਥਵਾ ‘ਭੁੱਲ ਗਏ ਹਾਂ’।

ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਅਪਣੀ ਮੌਜ ਵਿਚ ‘ਵਡ-ਖੇਲ-ਤਮਾਸ਼ਾ’ ਰਚਿਆ, ਤੇ ‘ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣਾਂ’ ਵਿੱਚ ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਉਪਜਾਈਆਂ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਪਣੀ ‘ਰੂਹ’ ਫੂਕ ਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਆਪ ਵਰਤਦਾ ਹੋਇਆ ਭੀ, ਆਪਣੀ ਅੱਡਰੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਹਸਤੀ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣਾ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ‘ਖੇਲ’ ਦੇਖਦਾ ਤੇ ਮੌਲਦਾ ਹੈ।

ਆਪੀਨੈ ਆਪੁ ਸਾਜਿਓ ਆਪੀਨੈ ਰਚਿਓ ਨਾਉ ॥
ਦੁਯੀ ਕੁਦਰਤਿ ਸਾਜੀਐ ਕਰਿ ਆਸਣੁ ਡਿਠੋ ਚਾਉ ॥ (ਪੰਨਾ-463)

ਜਿਨਿ ਉਪਾਈ ਰੰਗਿ ਰਵਾਈ ਬੈਠਾ ਵੇਖੈ ਵਖਿ ਇਕੇਲਾ ॥ (ਪੰਨਾ-723)

ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ‘ਹਉਮੈ’ ਦੇ ‘ਭਰਮ’ ਦਾ ਸੂਖਮ ਪਰਦਾ ਪਾ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਜੀਵ ਆਪੋ-ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਡਰੀਆਂ ਹਸਤੀਆਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਸੀਮਤ ਬੁੱਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜ ਅੰਸ਼—ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਤੇ ਨਤੀਜੇ ਭੁਗਤਦੇ ਹਨ।

ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਇਕ ਹੈ—ਪਰ ‘ਮਾਇਕੀ ਭਰਮ’ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਤੋਂ ਅਨੇਕ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮਾਇਕੀ ਭਰਮ ‘ਹਉਮੈ’ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਿਆ ਹੈ।

‘ਹਉਮੈ’ ਤੇ ‘ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ’ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ‘ਉਲਟ’ ਯਾ ਮੁਤਜ਼ਾਦ ਹਨ।

ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਤਾਂਈ ‘ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ’ ਦਾ ਭੇਦ ਬੁੱਝਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ—‘ਹਉਮੈ’ ਅਤੇ ‘ਮਾਇਕੀ ਭਰਮ’ ਦੀ ਬਾਬਤ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੈ ਜੇ ਬੁਝੈ ਤ ਹਉਮੈ ਕਹੈ ਨ ਕੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ-1)

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਿਨਿ ਹੁਕਮ ਪਛਾਤਾ ॥

ਪ੍ਰਭ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਤਿਨਿ ਭੇਦੁ ਜਾਤਾ ॥ (ਪੰਨਾ-885)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਆਪਾ ਚੀਨੈ’ ਬਗੈਰ ‘ਹਉਮੈ’ ਦਾ ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

ਜਨ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਆਪਾ ਚੀਨੈ ਮਿਟੈ ਨ ਭ੍ਰਮ ਕੀ ਕਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ-684)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਭਰਮਾਂ ਅਤੇ ਭੇਦਾਂ ਦੇ ਬੁੱਝਣ, ਸੀਝਣ, ਚੀਨਣ ਅਤੇ ਪਹਿਚਾਨਣ ਦੀ ਕੁੰਜੀ, ‘ਨਾਮ’ ਜਾਂ ‘ਸ਼ਬਦ’ ਦਸਿਆ ਹੈ।

ਮਾਇਕੀ ਭਰਮ ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ—

ਬਿਨ ਬੁਝੈ ਕਰਮ ਕਮਾਵਣੇ ਜਨਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਖੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ-33)

ਮੂਰਖੁ ਸਬਦੁ ਨਾ ਚੀਨਈ ਸੂਝ ਬੁਝ ਨਹ ਕਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-938)

ਦੂਜੈ ਲਾਗੇ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ਬਿਨੁ ਬੁਝੈ ਦੁਖੁ ਪਾਇਦਾ ॥ (ਪੰ.-1066)

ਬਿਨੁ ਬੁਝੈ ਕਹਾ ਮਨੁ ਠਹਰਾਨਾ ॥

ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਸਭੁ ਜਗੁ ਬਉਰਾਨਾ ॥ (ਪੰਨਾ-1140)

ਬਿਨੁ ਬੁਝੇ ਪਸੂ ਕੀ ਨਿਆਈ ਭ੍ਰਮਿ ਮੋਹਿ ਬਿਆਪਿਓ ਮਾਇਆ ॥

(ਪੰਨਾ-1300)

ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ ਅਨੇਕਾਂ ਆਤਮਿਕ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ —

ਬੁੱਝਣ

ਸੀਝਣ

ਚੀਨਣ

ਪਹਿਚਾਨਣ

ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ

ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਮਾਇਕੀ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਪਰਮਾਰਥਕ ਜੀਵਨ ਅਜਾਈਂ ਗਵਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤੇ ਹਉਮੈ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਭ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮ-ਕ੍ਰਿਆ ਭੀ ਫੋਕਟ ਅਤੇ ਨਿਹਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਵਜਾਹ ਹੈ ਕਿ ਇਤਨੇ ਕਰਮ-ਧਰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਭੀ ਸਾਡੇ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।

ਹਉ ਹਉ ਕਰਤੇ ਕਰਮ ਰਤ ਤਾ ਕੋ ਭਾਰੁ ਅਫਾਰ ॥

ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਹੀ ਜਉ ਨਾਮ ਸਿਉ ਤਉ ਏਉ ਕਰਮ ਬਿਕਾਰ ॥ (ਪੰਨਾ-252)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਧੁਰੋਂ ਅਨੁਭਵੀ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਆਈ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬੁੱਝਣਾ ਅਤੇ ਚੀਨਣਾ, ਬੁੱਧੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਇਹ ਤਾਂ ਅਨੁਭਵੀ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਕਰਦਿਆਂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ 'ਆਤਮਿਕ ਭੇਦਾਂ' ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਬੁੱਝ, ਸੀਝ, ਚੀਨ ਤੇ ਪਹਿਚਾਨ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਇਲਾਹੀ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਦੋ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਮੰਡਲ ਹਨ —

1. ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ
2. ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ

ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣ — 'ਰਜੋ-ਤਮੋ-ਸਤੋ' ਵਿਚ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਡੀ 'ਹਉਮੈ' ਅਥਵਾ 'ਹਉ-ਧਾਰੀ ਮਨ' ਦੇ 'ਭਰਮ ਭੁਲਾਵੇ' ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਦਾ ਹੈ।

ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੁਆਰਾ ਅਸੀਂ ਰੱਬੀ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਕੇ, ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਢਾਂ

ਕੱਢੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਸੂਖਮ ਗੁੱਝੇ ਭੇਦ ਲੱਭੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸੁਖ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਿਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਸਿਆਣੇ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਸੋਝੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਹ ‘ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਜਰਬੇ’ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ‘ਸਹਿਜ ਚਾਲ’ (ecology) ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਲਈ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਭੀ ਖਤਰਨਾਕ ਅਤੇ ਭਿਆਨਕ ਸਾਬਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਾਡੀ ਮਾਇਕੀ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਸਮਝ, ਖੋਜ ਅਥਵਾ ‘ਗਿਆਨ’ ਅਧੂਰਾ ਅਤੇ ਭਰਮ-ਮਈ ਹੈ। ਜੋ ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਾਨੂੰ ਸੁਖ-ਅਰਾਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੁਖ-ਕਲੇਸ਼ ਅਤੇ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਅਪਣੀ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਗੁੱਝੇ ਭੇਦਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਗਲਤਾਨ ਤੇ ਮਸਤ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕਰਤਾ, ‘ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ’ ਅਤੇ ‘ਕੁਦਰਤ’ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ‘ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ’ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਅਤੇ ਅਵੇਸਲੇ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨੀਆਂ ਅਥਵਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਤੇ ਇਉਂ ਕਟਾਖ ਕੀਤੇ ਹਨ —

ਆਪਿ ਨ ਬੁਝੈ ਲੋਕ ਬੁਝਾਵੈ ॥
 ਮਨ ਕਾ ਅੰਧਾ ਅੰਧੁ ਕਮਾਵੈ ॥
 ਦਰੁ ਘਰੁ ਮਹਲੁ ਠਉਰੁ ਕੈਸੇ ਪਾਵੈ ॥ (ਪੰਨਾ-832)

ਸੋ ਬਉਰਾ ਜੋ ਆਪੁ ਨ ਪਛਾਨੈ ॥
 ਆਪੁ ਪਛਾਨੈ ਤ ਏਕੈ ਜਾਨੈ ॥ (ਪੰਨਾ-855)

ਪੜਹਿ ਮਨਮੁਖ ਪਰੁ ਬਿਧਿ ਨਹੀ ਜਾਨਾ ॥
 ਨਾਮ ਨ ਬੁਝਹਿ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਨਾ ॥ (ਪੰਨਾ-1032)

ਆਪਿ ਨ ਬੁਝੈ ਲੋਕ ਬੁਝਾਏ ਪਾਂਡੇ ਖਰਾ ਸਿਆਣਾ ॥ (ਪੰਨਾ-1290)

ਇਸ ਦੇ ਐਨ ਉਲਟ ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ ਦੇ ਬੁੱਝਣ ਤੇ ਸੀਝਣ ਦੇ ਇਹ ਲਾਭ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ —

ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੁਝੈ ਸੋਝੀ ਹੋਈ ॥ ਅੰਤਰਿ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਸੁਖੁ ਸੋਈ ॥ (ਪੰ.-880)

ਸਬਦੁ ਬੁਝੈ ਸੋ ਮੈਲੁ ਚੁਕਾਏ ॥
 ਨਿਰਮਲੁ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥ (ਪੰਨਾ-1044)

ਗੁਰਪਰਸਾਦੀ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ ਕਮਲੁ ਬਿਗਸੈ ਬੁਧਿ ਤਾਹਾ ਹੇ ॥ (ਪੰ.-1056)

ਹਉਮੈ ਜਾਇ ਤ ਏਕੋ ਬੁਝੈ ਸੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਇਦਾ ॥ (ਪੰ.-1076)

ਹੁਕਮੁ ਬੁਝਿ ਜਨ ਭਏ ਨਿਹਾਲਾ ਇਹ ਭਗਤਾ ਕੀ ਘਾਲਣਾ ॥

(ਪੰਨਾ-1077)

ਹਰਿ ਪਦੁ ਚੀਨਿ ਭਏ ਸੇ ਮੁਕਤੇ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਾ ॥ (ਪੰ.-1153)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤ ਇਉਂ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ—

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਸੁਝੈ ॥ (ਪੰਨਾ-263)

ਸਿਮਰਤ ਨਾਮੁ ਕੋਟਿ ਉਜੀਆਰਾ ਬਸਤੁ ਅਗੋਚਰ ਸੂਝੀ ॥ (ਪੰਨਾ-497)

ਸਬਦਿ ਲਗੇ ਤਿਨ ਬੁਝਿਆ ਦੂਜੈ ਪਰਜ ਵਿਗੋਈ ॥ (ਪੰਨਾ-559)

ਸਬਦਿ ਰਤੇ ਤਿਨਾ ਸੋਝੀ ਪਈ ਦੂਜੈ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-587)

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵੈ ਸੋ ਜਨ ਬੁਝੈ ॥ ਹਉਮੈ ਮਾਰੇ ਤਾ ਦਰੁ ਸੂਝੈ ॥ (ਪੰਨਾ-842)

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਲਾਗਉ ਸੇਵ ॥ ਗੁਰ ਤੇ ਸੁਝੈ ਨਿਰੰਜਨ ਦੇਵ ॥ (ਪੰਨਾ-862)

ਜੀਵਤੁ ਮਰੈ ਤਾ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਸੁਝੈ ਅੰਤਰਿ ਜਾਣੈ ਸਰਬ ਦਇਆ ॥

(ਪੰਨਾ-940)

ਨਾਮੈ ਹੀ ਤੇ ਸਭੁ ਪਰਗਟੁ ਹੋਵੈ ਨਾਮੇ ਸੋਝੀ ਪਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ-946)

ਸਚਾ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰੁ ਹੈ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਬੁਝਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ-950)

ਨਾਨਕ ਬੁਝਹੁ ਇਹ ਬਿਧਿ ਗੁਰਮਤਿ

ਹਰਿ ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਲਿਵ ਲਾਇਆ ॥

(ਪੰਨਾ-1039)

ਏਕੁ ਸੁਧਾਖਰੁ ਜਾ ਕੈ ਹਿਰਦੈ ਵਸਿਆ

ਤਿਨਿ ਬੇਦਹਿ ਤਤੁ ਪਛਾਨਿਆ ॥

(ਪੰਨਾ-1205)

'ਅਨੁਭਵੀ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ' ਦੀ ਸੋਝੀ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ—

ਸੋਧਤ ਸੋਧਤ ਸੋਧਤ ਸੀਝਿਆ ॥ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤਤੁ ਸਭੁ ਬੁਝਿਆ ॥

(ਪੰਨਾ-281)

ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਜਨਿ ਏਕੋ ਬੁਝਿਆ ॥

ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਮੈ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਸੁਝਿਆ ॥

(ਪੰਨਾ-476)

ਨਾਨਕ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਸੋ ਬੂਝੈ ਜਨੁ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ॥
ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦੀ ਏਕੋ ਬੂਝੈ ਏਕਸੁ ਮਾਹਿ ਸਮਾਏ ॥ (ਪੰਨਾ-732)

ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ ਸੋਈ ਬੂਝੈ ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਦਰੁ ਘਰੁ ਸੂਝੈ ॥ (ਪੰ.-841)

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਬੁਝਿਆ ਜਾ ਵੇਖਾ ਹਰਿ ਇਕੁ ਹੈ
ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥ (ਪੰਨਾ-922)

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ ਕਮਲੁ ਬਿਗਸੈ ਬੁਧਿ ਤਾਹਾ ਹੇ ॥ (ਪੰ.-1056)

ਆਪਿ ਨਿਰਾਲਮੁ ਹੋਰ ਧੰਧੈ ਲੋਈ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਬੂਝੈ ਕੋਈ ॥
(ਪੰਨਾ-1061)

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸੁ ਚੀਨਿਆ ਓਇ ਪਾਵਹਿ ਮੋਖ ਦੁਆਰੇ ॥
(ਪੰਨਾ-1199)

ਹੁਕਮੈ ਬੂਝੈ ਤਤੁ ਪਛਾਣੈ ॥ ਇਹੁ ਪਰਸਾਦੁ ਗੁਰੂ ਤੇ ਜਾਣੈ ॥ (ਪੰਨਾ-1289)

ਪਰ ‘ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ’ ਨੂੰ ਬੁੱਝਣ ਤੇ ਚੀਨਣ ਵਾਲੇ ਤਤ ਜੋਗ ਕੇ ‘ਬੇਤੇ’ ਕੋਈ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ—

ਗੁਰੁ ਸਮਝਾਵੈ ਸੋਝੀ ਹੋਈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਰਲਾ ਬੂਝੈ ਕੋਈ ॥ (ਪੰਨਾ-224)

ਕੋਟਿ ਮਧੇ ਕਿਨੈ ਪਛਾਣਿਆ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ਸਚੁ ਸੋਈ ॥ (ਪੰਨਾ-769)

ਨਿਕਟਿ ਵਸੈ ਦੇਖੈ ਸਭੁ ਸੋਈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਰਲਾ ਬੂਝੈ ਕੋਈ ॥ (ਪੰ.-831)

ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ਪਦੁ ਨਿਰਬਾਣੀ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੁਝਏ ॥ (ਪੰ.-844)

ਸਭਿ ਰਸ ਦੇਹੀ ਅੰਦਰਿ ਪਾਏ ॥ ਵਿਰਲੇ ਕਉ ਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਬੁਝਾਏ ॥
(ਪੰਨਾ-1056)

ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਰਲਾ ਕੋਈ ਬੂਝੈ ਸਬਦੇ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ-1332)

ਸਭਨਾ ਮਹਿ ਏਕੋ ਸਚੁ ਵਰਤੈ ਵਿਰਲਾ ਬੂਝੈ ਕੋਈ ॥ (ਪੰਨਾ-1334)

ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਅਪਣੀ ਭੁੱਲੀ ਹੋਈ ‘ਵਿਰਾਸਤ’ (heritage) ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਦੱਸੋ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣਾ ‘ਹੱਕ’ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥ ਹੀ ਹੈ, ਤੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਸਾਡੀ ‘ਆਤਮਿਕ ਵਿਰਾਸਤ’ (Divine heritage) ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਲਾਹਾ ਲੈਣ ਲਈ, ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਵਕੀਲ ਕਰਨ

ਦੀ ਜਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁਆਰ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਆਤਮਿਕ 'ਵਿਰਾਸਤ' 'ਪਿਉ ਦਾਦੇ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ' ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ ਸਮਾਇਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਅੰਦਰ ਹੀ 'ਬੋਰਿੰਗ' (boring) ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ ਅਥਵਾ 'ਅੰਤਰਮੁਖੀ' ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਹ ਖਜ਼ਾਨਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ 'ਨਾਮ' 'ਸਬਦ' 'ਹਰਿ ਰਸ', 'ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ' ਆਦਿ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਪਤਾ ਤੇ ਬਿਆਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਲੱਭਣ ਲਈ ਵੀ ਸੌਖੇ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਸਾਧਨ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ —

1. ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼,
2. ਸਾਧ ਸੰਗਤ,
3. ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ।

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ —

ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਜਿਸੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਹੋਵੈ ਸਾਧੂ ਸੰਗੁ ॥
ਜਿਉ ਜਿਉ ਓਹੁ ਵਧਾਈਐ ਤਿਉ ਤਿਉ ਹਰਿ ਸਿਉ ਰੰਗੁ ॥ (ਪੰਨਾ-71)

ਸਾਧੂ ਸੰਗਤ ਅਥਵਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੇ 'ਜੀਵਨ-ਛੋਹ' ਨਾਲ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ —

ਸਤ ਸੰਗਤਿ ਲਗਿ ਹਰਿ ਧਿਆਈਐ ਹਰਿ ਹਰਿ ਚਲੈ ਤੇਰੈ ਨਾਲਿ ॥
(ਪੰਨਾ-234)

ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ॥ (ਪੰਨਾ-262)

ਮਨਿ ਤਨਿ ਪ੍ਰਭੁ ਆਰਾਧੀਐ ਮਿਲਿ ਸਾਧ ਸਮਾਗੈ ॥ (ਪੰਨਾ-817)

ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਨਣਾ, ਸਮਝਣਾ ਤੇ ਇਸ ਦਿਮਾਗੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਉੱਦਮ ਕਰਨਾ, ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚ 'ਹਉਮੈ' ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀਮਿਤ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਅਧੂਰੀ ਤੇ ਸਾਡਾ ਉੱਦਮ ਵੀ ਗਲਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਬੇਅੰਤ ਜਿਗਿਆਸੂ ਆਤਮਿਕ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਸਹੀ ਆਤਮਿਕ 'ਜੀਵਨ-ਸੇਧ' ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਭੰਬਲ-ਭੂਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ 'ਖੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ' ਵਿੱਚ ਅਜਾਈਂ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਗੁਆ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪਾਠੁ ਪੜ੍ਹਿਉ ਅਰੁ ਬੇਦੁ ਬੀਚਾਰਿਓ ਨਿਵਲਿ ਭੁਅੰਗਮੁ ਸਾਧੇ ॥
ਪੰਚ ਜਨਾ ਸਿਉ ਸੰਗੁ ਨ ਛੁਟਕਿਓ ਅਧਿਕੁ ਅਹੰਬੁਧਿ ਬਾਧੇ ॥੧॥
ਪਿਆਰੇ ਇਨ ਬਿਧਿ ਮਿਲਣੁ ਨ ਜਾਈ ਮੈ ਕੀਏ ਕਰਮੁ ਅਨੇਕਾ ॥

ਬਿਜਲੀ ਬਾਬਤ ਸਾਡੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ (theory) ਸਾਡੀ ਬੁੱਧੀ ਤਾਈਂ ਸੀਮਿਤ, ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ‘ਤੱਤ ਗਿਆਨ’ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ‘ਕਰੰਟ’ (current) ਨਾਲ ‘ਛੋਹ’ ਕੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜਦ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਕਰੰਟ (current) ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਸਰੀਰ ਛੋਹਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਝਟਕਾ (shock) ਵਜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਝਟਕੇ ਦਾ ਨਿਜੀ ਤਜਰਬਾ ਹੀ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਅਸਲੀ ‘ਤਤ-ਗਿਆਨ’ ਦਾ ਬੁੱਝਣਾ, ਸੀਝਣਾ, ਚੀਨਣਾ ਅਥਵਾ ਪਹਿਚਾਨਣਾ ਹੈ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਸਬਦੁ’, ‘ਨਾਮ’ ਦੀ ਬਾਬਤ ਸਾਡਾ ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਅਧੂਰਾ ਤੇ ਫੋਕਾ ਹੈ।

ਖਾਂਡ ਖਾਂਡ ਕਹੈ ਜਿਹਬਾ ਨ ਸ੍ਵਾਦ ਮੀਠੋ ਆਵੈ

ਅਗਨਿ ਅਗਨਿ ਕਹੈ ਸੀਤ ਨ ਬਿਨਾਸ ਹੈ॥

ਬੈਦ ਬੈਦ ਕਹੈ ਰੋਗ ਮਿਟਤ ਨ ਕਾਹੂ ਕੋ

ਦਰਬ ਦਰਬ ਕਹੈ ਕੋਊ ਦ੍ਰਬਹਿ ਨ ਬਿਲਾਸ ਹੈ ॥

ਚੰਦਨ ਚੰਦਨ ਕਹਤ ਪ੍ਰਗਟੈ ਨ ਸੁਬਾਸ ਬਾਸੁ

ਚੰਦੁ ਚੰਦੁ ਕਹੈ ਉਜਿਆਰੋ ਨ ਪ੍ਰਗਾਸ ਹੈ ॥

ਤੈਸੇ ਗਿਆਨਿ ਗੋਸਟਿ ਕਹਤ ਨ ਰਹਤ ਪਾਵੈ

ਕਰਨੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਭਾਨੁ ਉਦਤਿ ਅਕਾਸ਼ ਹੈ ॥ (ਕ. ਭਾ. ਗੁ. 437)

ਭਾਵੇਂ ਨਾਮ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਰੌਂ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ-ਬਾਹਰ ਰਵਿ ਰਹੀ ਭਰਪੂਰ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ‘ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਦੀ ਨਿਆਂਈ’ ਪਾਲਦੀ, ਪੋਸਦੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ — ਪਰ ਸਾਡੇ ਮੈਲੇ ਮਨ ਨੂੰ ‘ਨਾਮ’ ਦੀ ਬਾਬਤ ਨਿਸਚਾ ਯਾ ਸ਼ਰਧਾ-ਭਾਵਨੀ ਨਹੀਂ ਉਪਜਦੀ।

‘ਨਾਮ’, ‘ਸਬਦ’, ‘ਹੁਕਮ’ ਦੀ ਬਾਬਤ ਸਾਡਾ ਪੜ੍ਹਿਆ-ਪੜ੍ਹਾਇਆ, ਸੁਣਿਆ-ਸੁਣਾਇਆ, ਓਪਰਾ ਜਿਹਾ ਗਿਆਨ ਸਾਡੀ ਬੁੱਧੀ ਤਾਈਂ ਸੀਮਿਤ ਹੈ, ਜੋ ਛੇ ਤੀ ਹੀ ਉਡ-ਪੁਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਆਤਮਿਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅਸਲੀ ‘ਤਤ ਗਿਆਨ’ ਸਾਡੀ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈ।

‘ਸਾਧ ਸੰਗਤ’ ਅਤੇ ‘ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ’ ਦੁਆਰਾ ਜਦ ਸਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਰੌਂ ਦੀ ‘ਛੋਹ’ ਲਗਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ — ਸਾਡੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਅਨੁਭਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ‘ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਗੋਬਿੰਦ ਗੱਜਿਆ’ ਹੋ ਕੇ ‘ਨਾਨਕ ਕਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਿਸੈ ਜਾਹਿਰਾ’ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਭਿ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਮੇਲੀ ॥

ਜਾ ਫਿਰਿ ਦੇਖਾ ਤਾ ਮੇਰਾ ਅਲਹੁ ਬੇਲੀ ॥

(ਪੰਨਾ-794)

ਇਸ ਅਲੌਕਿਕ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਅਨੁਭਵੀ ‘ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਦੇ ਨਿਜੀ ਆਤਮਿਕ ‘ਤਜਰਬੇ’ ਨੂੰ ਹੀ ਬੁਝਣਾ, ਸੀਝਣਾ, ਚੀਨਣਾ ਅਤੇ ਪਹਿਚਾਨਣਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

‘ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ’ ਅਤੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ‘ਅਨੁਭਵੀ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ’ ਦਾ ਨਿਖੇੜਵਾਂ ਨਿਰਨਾ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—

ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਗਿਆਨ

1. ‘ਬੁੱਧੀ’ ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਗ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਭੀ ਅਧੂਰਾ ਤੇ ਗਲਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
2. ਬੁੱਧੀ ਆਪਣਾ ਗਿਆਨ ਬਾਹਰੋਂ ‘ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣਾਂ’ ਦੇ ਅਕਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।
3. ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ‘ਸੀਮਤ’ ਹੈ।
4. ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਗਿਆਨ, ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ‘ਸੱਚ’ ਨਹੀਂ ਹੈ।
5. ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ‘ਬਾਹਰਮੁਖੀ’ ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ‘ਮਾਦੀ’ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ਕ ਅਤੇ ਰੁੱਖਾ-ਸੁੱਕਾ ਹੈ।
6. ਬੁੱਧੀ ਦਾ ‘ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ’ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਹੋਣ ਕਾਰਣ, ‘ਓਪਰਾ’ (acquired) ‘ਉਧਾਰਾ’ (borrowed) ਅਤੇ ਜੁਠਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣਿਆ- ਸੁਣਾਇਆ, ਸਮਝਿਆ- ਸਮਝਾਇਆ, ਫੋਕਟ ਦਿਮਾਗੀ ਕਲਪਨਾ (hypothesis) ਹੀ ਹੈ।
7. ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸਾਡੀਆਂ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੇ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਦਾ ਅਕਸ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਕੋ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ, ਹਰ-ਇਕ ਦੀ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਰਾਇ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਅਕਸਰ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਤੇ ਝਗੜਿਆਂ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਦਾ ਹੈ।
8. ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਮਨੁੱਖੀ ਹਉਮੈ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਘਾਲਣਾ ਦਾ ਫਲ ਹੈ।
9. ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਸਿਰਫ ਇਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।
10. ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨੀ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਵਿਦਵਤਾ ਦੀ ਪੰਡ ਚੁਕੀ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ‘ਜਉ ਲਉ ਪੋਟ ਉਠਾਈ ਫਿਰਿਓ ਤਉ ਲਉ ਡਾਨ ਭਰੇ’ ॥
11. ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖੋਜ ਤੇ ‘ਸੰਗਤ’ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ

ਮੋਹ-ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ 'ਦੂਜੇ-ਭਾਉ' ਅੰਦਰ ਢਹਿੰਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ।

12. ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਸਾਨੂੰ ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਟੀਸੀ ਤਾਈਂ ਪੁਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਦੂੰ ਅਗਾਂਹ, ਆਤਮਿਕ ਵੇੜੇ ਵਿਚ ਦਾਖਿਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ।
13. ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤਿਅੰਤ ਘਾਲਣਾ ਤੇ ਖਰਚ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।
14. ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਗੁੱਝੇ ਭੇਦਾਂ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਹੈ।
15. ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨੀ ਕੁਦਰਤੀ ਭੇਦਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਕੜੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ।
16. ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣੀ 'ਦੂਜੇ ਭਾਉ' ਦੀ ਰੰਗਤ ਨਾਲ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ, ਦਵੈਤ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਨਫਰਤ, ਲੜਾਈਆਂ, ਝਗੜੇ ਤੇ ਜੁਲਮ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਪਿਛਲੀਆਂ ਭਿਆਨਕ ਲੜਾਈਆਂ।
17. ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਵਿਕਾਸ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਈਰਖਾ, ਦਵੈਤ, ਨਫਰਤ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਲੜਾਈਆਂ, ਜੁਲਮ, ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਿਆ ਹੈ।
18. ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ 'ਦੂਜੇ ਭਾਉ' (duality) ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਜਿਥੇ ਇਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਸੁਖ-ਅਰਾਮ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਉਦੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੁਖ, ਕਲੇਸ਼ ਤੇ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਿਆ ਹੈ।
19. ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨੀ ਉਕਤੀਆਂ-ਜੁਗਤੀਆਂ (philosophy), ਦੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਆਪ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਸਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾਨਕ ਲੇਖੇ ਇਕ ਗਲ' ਤੋਂ ਦੁਰੇਡੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
20. ਦਿਮਾਗੀ 'ਅਧਿਆਤਮਿਕ' ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਅਸੀਂ 'ਭਲੇ-ਭਲੇ' ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਿਆਣਪ ਤੇ ਵਿਦਵਤਾ ਦੀ ਪਾਣ (galvanized) ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਾਡੇ ਮਨ ਉੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਇਲਾਹੀ 'ਭਾਵਨਾ' ਤੇ ਅਨੁਭਵੀ ਲਿਸ਼ਕਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ

1. 'ਅਨੁਭਵ' ਇਲਾਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕ ਹੈ, ਜੋ ਅਭੁਲ ਤੇ ਪੂਰਨ ਹੈ।

2. 'ਅਨੁਭਵ' ਅੰਦਰਲੇ ਆਤਮਾ ਤੋਂ ਉਪਜਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਹੈ।
3. ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਸੋਮਾ ਇਲਾਹੀ ਮੰਡਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਬੇਅੰਤ ਹੈ।
4. ਅਨੁਭਵ ਇਲਾਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ 'ਲਿਸ਼ਕ ਹੈ', ਇਸ ਲਈ ਸਦਾ ਅਟੱਲ ਅਤੇ ਸੱਚ ਹੈ।
5. ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੋਮਾ ਇਲਾਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਹੀ 'ਲਿਸ਼ਕਾਂ' ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਗੁਣ, 'ਰੰਗ', 'ਰਸ' 'ਪ੍ਰੇਮ', 'ਚਾਓ' ਭਰਪੂਰ ਹਨ।
6. ਅਨੁਭਵੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਗਿਆਨ ਆਪਣੇ ਇਲਾਹੀ ਕੇਂਦਰ ਤੋਂ ਆਉਣ ਕਰਕੇ, ਅਸਲੀ (original) ਨਿਜੀ ਤੇ ਸੱਚਾ-ਸੁੱਚਾ, ਤੇ ਨਿਜੀ ਤਜਰਬੇ (personal experience) ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ।
7. ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ ਇਕੋ ਸੋਮੇ ਆਤਮ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ 'ਲਿਸ਼ਕ' ਹੋਣ ਕਾਰਣ, ਸਾਰੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਨਿਜੀ ਤਜਰਬਾ ਇਕੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਲਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।
8. ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਇਲਾਹੀ 'ਦਾਤ' ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ 'ਸੰਤਨ ਹਥਿ ਰਾਖੀ ਕੁੰਜੀ' ਹੈ।
9. ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਐਥੇ ਓਥੇ ਸਹਾਇਕ ਹੋ ਕੇ, 'ਲੋਕ ਸੁਖੀ-ਪਰਲੋਕ ਸੁਹੇਲੇ' ਕਰਦਾ ਹੈ।
10. ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ, ਵਿਦਵਤਾ ਦੀ ਕੂੜੀ ਹਉਮੈ ਸੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਰੰਗ-ਰਸ ਮਾਣਦਾ ਹੈ।
11. ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ ਇਲਾਹੀ ਗੁਣ-ਪ੍ਰੀਤ, ਪ੍ਰੇਮ, ਰਸ, ਚਾਉ' ਦੇ ਵਲਵਲੇ ਮਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ।
12. ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਮਾਇਕੀ ਦਾਇਰੇ ਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਇਲਾਹੀ ਦੇਸ਼ 'ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ' ਵਿਚ ਦਾਖਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।
13. ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ ਅਮੋਲਕ ਇਲਾਹੀ ਦਾਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ 'ਆਪਾ' ਭੇਟ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਿਆਂ, ਸੰਤਾਂ, ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
14. ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ 'ਇਲਾਹੀ ਦੇਸ਼' ਦੇ ਭੇਦਾਂ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਹੈ।

15. ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਜੀਵ 'ਪੀਊ ਦਾਦੇ ਕਾ ਖੋਲਿ ਡਿਠਾ ਖਜਾਨਾ॥ ਤਾ ਮੇਰੈ ਮਨ ਭਇਆ ਨਿਧਾਨਾ॥' ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਵਿਸਮਾਦੀ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ 'ਵਾਹੁ-ਵਾਹੁ' ਕਹਿ ਉਠਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਲਾਹੀ ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਸੁਹਣੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਡਾਰੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ।
16. ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰ 'ਰੱਬ' ਦੀ 'ਸੋਝੀ' ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਮੈਤ੍ਰੀ-ਭਾਵ, ਪ੍ਰੀਤ, ਪ੍ਰੇਮ, ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ।
17. ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਜਿਥੇ ਭੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਹੀ ਅਸੁਰੀ ਅਉਗਣਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੈ, ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਰਤਦੀ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ, ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਅਥਵਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ।
18. ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੋਮਾ ਇਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੋਣ ਕਾਰਣ, ਸਾਨੂੰ ਉਸ 'ਏਕੇ' ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮੰਡਲ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤ, ਪ੍ਰੇਮ, ਰਸ, ਰੰਗ, ਚਾਉ, ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਹੈ ਤੇ ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣਾਂ ਦੇ 'ਦੂਜੇ ਭਾਉ' ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਹੈ।
19. ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦਿਮਾਗੀ ਉਕਤੀ-ਜੁਗਤੀ (philosophy) ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ 'ਭੋਲੇ-ਭਾਇ' ਸ਼ਰਧਾ-ਭਾਵਨੀ ਦੀ 'ਖੇਲ' ਹੈ।
20. ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ ਲਈ ਨਿਰਮਲ ਮਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਦੀ 'ਪਾਣ' ਨਾ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਵੇ। (Not galvanized with any preconceived intellectual ideas or conception.)

'ਹੋਸ਼ਾਂ' ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ 'ਮਸਤੀ' ਦਾ ਰਾਹ ਫੜਨਾ ਹੈ। ਅਕਲ, ਚਤੁਰਾਈ, ਉਕਤੀਆਂ, ਜੁਗਤੀਆਂ ਅਤੇ ਖਿਆਲੀ ਕਲਪਨਾ ਦੀਆਂ ਉਡਾਰੀਆਂ ਨਾਲ, ਇਲਾਹੀ ਸੂਖਮ 'ਤੱਤ' ਦਾ ਅਨੁਭਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

'ਅਨੁਭਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਸੌਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਅਨੰਦ, ਸਹਿਜ ਅਤੇ ਖੇੜੇ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ।

ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਰੱਬ, ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਗੁਪਤ ਅਤੇ ਓਤ-ਪੋਤ ਲਿਪਟਿਆ ਹੈ, ਸਾਡਾ ਮਨ ਸਾਡੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਅਕਸ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਮਨ ਤੇ 'ਹਉਮੈ', ਦਾ ਪਰਦਾ ਹੋਣ ਕਾਰਣ, ਸਾਨੂੰ ਅਪਣੇ 'ਆਪੇ' ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ।

ਹਉਮੈ ਬੂਝੈ ਤਾ ਦਰੁ ਸੂਝੈ ॥ (ਪੰਨਾ-466)

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਉਮੈ ਭੀਤਿ ਗੁਰਿ ਖੋਈ ਤਉ ਦਇਆਰੁ ਬੀਠਲੋ ਪਾਇਓ॥

(ਪੰਨਾ-624)

ਹਉਮੈ ਜਾਇ ਤ ਏਕੋ ਬੁਝੈ ਸੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਇਦਾ ॥ (ਪੰਨਾ-1076)

ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿੱਚ, 'ਹਉਮੈ ਦੇ ਨਸ਼ੇ' ਨਾਲ, ਸਾਨੂੰ 'ਭੁੰਘੀ ਘੂਕੀ' ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਤੇ ਅਸੀਂ ਅਪਣੇ ਅਸਲੇ, 'ਆਪੇ' ਨੂੰ ਬੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। (We are in deep coma under the spell of illusive Maya and Ego.)

ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣਾਂ ਦੀ 'ਮਾਇਕੀ ਘੂਕੀ' ਤੋਂ ਜਾਗਣ ਲਈ, 'ਸਾਧ ਸੰਗਤ' ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੇ ਅਗਵਾਈ ਦੀ ਅਤਿ ਲੋੜ ਹੈ। ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇਸ 'ਮਾਇਕੀ ਨੀਂਦਰ' ਤੋਂ ਜਾਗ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੁੜ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਇਉਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਹਉਮੈ' ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ 'ਰੱਬ' ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ 'ਭੁੱਲ' ਨੂੰ 'ਯਾਦ' ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਲਾਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। (With the help and guidance of inspired and illuminated Souls and their personal magnetic infection, the Conciousness of our Souls can be awakened.)

ਇਹ 'ਜੀਵ' ਰਾਮ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਹੈ।

ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਇਹੁ ਰਾਮ ਕੀ ਅੰਸੁ ॥ (ਪੰਨਾ-871)

ਅਨੇਕਾਂ ਜਨਮਾਂ ਤੋਂ 'ਹਉਮੈ ਦੇ ਭਰਮ' ਕਾਰਨ ਜੀਵ ਅਪਣੇ 'ਆਪੇ' ਤੋਂ ਭੁੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਅਪਣੇ 'ਆਪੇ' ਨੂੰ ਬੁੱਝਣ-ਸੀਝਣ ਦਾ ਮੌਕਾ (chance) ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਅਫਸੋਸਨਾਕ ਅਧੋਗਤੀ ਹੈ, ਕਿ ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਭੀ ਇਹ ਆਪਣੇ 'ਆਪੇ', 'ਬੇਗਮਪੁਰਾ', 'ਪੀਉ ਦਾਦੇ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ' ਨੂੰ 'ਬੁੱਝ', 'ਸੀਝ', 'ਚੀਨ', ਪਹਿਚਾਨ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਤੇ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ, ਖਾਣ-ਪੀਣ-ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਸੌਣ ਵਿੱਚ ਗਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਦਾ ਦੁਖ-ਕਲੇਸ਼ ਅਤੇ ਫ਼ਿਕਰ-ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਆਤਮਿਕ ਸੁਖ, ਪ੍ਰੀਤ ਪ੍ਰੇਮ, ਰਸ, ਚਾਉ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਬਿਨੁ ਬੁਝੇ ਪਸੂ ਕੀ ਨਿਆਈ ਭ੍ਰਮਿ ਮੋਹਿ ਬਿਆਪਿਓ ਮਾਇਆ ॥

(ਪੰਨਾ-1300)

ਸਾਡਾ ਗਿਆਨ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ—

1. 'ਮਾਦੀ' ਗਿਆਨ।
2. ਧਾਰਮਿਕ ਗਿਆਨ।
3. ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ।

ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ‘ਮਾਦੀ’ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਗਲਤਾਨ ਹੈ, ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਜਾਂ ਅਵੇਸਲੀ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਗਿਆਨ ਵੱਲ, ਕਿਸੇ-ਕਿਸੇ ਦੀ ਰੁਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਭੀ, ‘ਅਨੁਭਵੀ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ’ ਤੋਂ ਕੋਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ‘ਮਾਦੀ’ ਤੇ ‘ਧਾਰਮਿਕ’ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਐਨੇ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਹਾਂ, ਕਿ ਸਾਨੂੰ ‘ਅਨੁਭਵੀ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ’ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ, ਉੱਦਮ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਸਾਰੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਇਸ ਅਨੁਭਵੀ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਬਦਾਮ ਦੇ ‘ਛਿੱਲੜ’ ਤੇ ‘ਗਿਰੀਆਂ’ ਵਿੱਚ ਹੀ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਾਂ, ਤੇ ਤੱਤ ਰੂਪ ‘ਬਦਾਮ-ਰੋਗਨ’ ਤੋਂ ਬੇ-ਖਬਰ ਹਾਂ।

ਮਾਦੀ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਗਿਆਨ, ਹਉਮੈ ਦੀ ਰੰਗਣ ਵਿੱਚ, ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਕਸ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ ‘ਇਕ-ਪੱਖੀ’ ਤੇ ਅਪੂਰਨ ਹੋਣ ਕਾਰਣ, ਦੁਖ-ਕਲੇਸ਼, ਈਰਖਾ-ਦਵੈਤ, ਰੋਗ, ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੋ ਕੇ ਦੁਖੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਦੈਵੀ ਆਤਮਿਕ ਗੁਣਾਂ, ਪ੍ਰੀਤ, ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ, ਸੁਖ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ‘ਪੂਰਨ’ ਤੇ ਸੁਖੀ ਬਨਾਉਣ ਲਈ, ਮਾਦੀ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਅਨੁਭਵੀ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਦੁਖਦਾਈ ਮਾਨਸਿਕ, ਭਾਈਚਾਰਕ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਹਾਲਤ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਸਾਡਾ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਦਿਅਕ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਢਾਂਚਾ, ਸਿਰਫ਼ ‘ਮਾਦੀ’ ਗਿਆਨ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ, ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪਨੀਰੀ ਨੂੰ ਮਾਦੀ ਗਿਆਨ ਦੀ ‘ਪੱਕੀ ਪਾਣ’ (Galvanized with worldly knowledge) ਚੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਧਰਮ ਵਲੋਂ ਅਵੇਸਲੀ ਜਾਂ ਅਨਜਾਣ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਘਿਰਨਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ (socialist and communist) ਅਖਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਫ਼ਖਰ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਸਤਿਕ ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ‘ਮਾਦੀ’ ਪੜ੍ਹਾਈ ਬਾਬਤ ਇਉਂ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ —

ਪੜ੍ਹਿਐ ਮੈਲੁ ਨ ਉਤਰੈ ਪੂਛਹੁ ਗਿਆਨੀਆ ਜਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-39)

ਪੜ੍ਹੀਐ ਗੁਣੀਐ ਕਿਆ ਕਥੀਐ ਜਾ ਮੁੰਢਹੁ ਘੁਥਾ ਜਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-68)

ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਪੜ੍ਹੈ ਨਹੀ ਬੂਝੈ ॥

ਤ੍ਰਿਬਿਧਿ ਮਾਇਆ ਕਾਰਣਿ ਲੂਝੈ ॥ (ਪੰਨਾ-127)

ਤ੍ਰੈਗੁਣ ਪੜ੍ਹਹਿ ਹਰਿ ਏਕੁ ਨ ਜਾਣਹਿ

ਬਿਨੁ ਬੂਝੈ ਦੁਖੁ ਪਾਵਣਿਆ ॥ (ਪੰਨਾ-128)

ਤੀਨਿ ਭਵਨ ਮਹਿ ਏਕਾ ਮਾਇਆ ॥
ਮੂਰਖਿ ਪੜਿ ਪੜਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਦਿੜਾਇਆ ॥ (ਪੰਨਾ-424)

ਪੜਹਿ ਗੁਣਹਿ ਤੂੰ ਬਹੁਤੁ ਪੁਕਾਰਹਿ ਵਿਣੁ ਬੂਝੈ ਤੂੰ ਡੂਬਿ ਮੁਆ ॥ (ਪੰ.-435)

ਪੜਿ ਪੜਿ ਗਡੀ ਲਦੀਅਹਿ ਪੜਿ ਪੜਿ ਭਰੀਅਹਿ ਸਾਥ ॥.....
ਨਾਨਕ ਲੇਖੈ ਇਕ ਗਲ ਹੋਰੁ ਹਉਮੈ ਝਖਣਾ ਝਾਖ ॥ (ਪੰਨਾ-467)

ਪੜਣਾ ਗੁੜਣਾ ਸੰਸਾਰ ਕੀ ਕਾਰ ਹੈ ਅੰਦਰਿ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਵਿਕਾਰੁ ॥
ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਸਭਿ ਪੜਿ ਥਕੇ ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਖੁਆਰੁ ॥ (ਪੰ.-650)

ਪੜਹਿ ਮਨਮੁਖ ਪਰੁ ਬਿਧਿ ਨਹੀ ਜਾਣਾ ॥
ਨਾਮੁ ਨ ਬੂਝਹਿ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਨਾ ॥.....
ਸਿਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਸਤ੍ਰੁ ਪੜਹਿ ਪੁਰਾਣਾ ॥ ਵਾਦੁ ਵਖਾਣਹਿ ਤਤੁ ਨ ਜਾਣਾ ॥
(ਪੰਨਾ-1032)

ਬੇਦ ਪੜਹਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨ ਬੂਝਹਿ ॥
ਮਾਇਆ ਕਾਰਣਿ ਪੜਿ ਪੜਿ ਲੂਝਹਿ ॥ (ਪੰਨਾ-1050)

ਮੂਰਖ ਦੁਬਿਧਾ ਪੜਹਿ ਮੂਲੁ ਨ ਪਛਾਣਹਿ
ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥ (ਪੰਨਾ-1133)

ਤੈ ਗੁਣ ਸਭਾ ਧਾਤੁ ਹੈ ਪੜਿ ਪੜਿ ਕਰਹਿ ਵੀਚਾਰੁ ॥
ਮੁਕਤਿ ਕਦੇ ਨ ਹੋਵਈ ਨਹੁ ਪਾਇਨ੍ਹ ਮੋਖ ਦੁਆਰ ॥ (ਪੰਨਾ-1277)

ਸੋ ਪੜਿਆ ਸੋ ਪੰਡਿਤੁ ਬੀਨਾ ਜਿਨੀ ਕਮਾਣਾ ਨਾਉ ॥ (ਪੰਨਾ-1288)

ਕਬੀਰ ਮੈ ਜਾਨਿਉ ਪੜਿਬੋ ਭਲੋ ਪੜਿਬੋ ਸਿਉ ਭਲ ਜੋਗੁ ॥ (ਪੰ.-1366)

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪੱਖ ਵਿਚ, ਇਤਨੀ ਗਿਲਾਨੀ ਤੇ ਪਖੰਡ ਆ ਵੜਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਧਰਮ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਨਫਰਤ ਤੇ ਨਾਸਤਿਕਤਾ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਤੇ ਪਖੰਡ ਦੇ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਕੱਢਿਆ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਏ, ਬਲਕਿ ਗਲਤਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਇਸ ਲੇਖ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ‘ਮਾਦੀ’ ਤੇ ‘ਧਾਰਮਿਕ’ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨੀ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ‘ਹੁਕਮ’ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਰਨਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਮਾਰਥਿਕ ਜੀਵਨ ਲਈ 'ਧਾਰਮਿਕ ਗਿਆਨ' ਭੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਪਰ, ਇਥੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਗਿਆਨ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ —

ਸਾਧਨ ਹਨ, ਪੂਰਨਤਾ ਨਹੀਂ
ਪੌੜੀਆਂ ਦੇ ਟੰਬੇ ਹਨ, 'ਸਿਖਰ' ਨਹੀਂ
ਪੜਾਉ ਹਨ, ਮੰਜ਼ਿਲ ਨਹੀਂ
ਕਲਾਸਾਂ ਹਨ, ਡਿਗਰੀ ਨਹੀਂ।

Worldly and religious knowledge are 'the means' and not the 'fulfilment' of the Soul.

ਸਾਡੀ ਮੌਜੂਦਾ ਅਧੋਗਤੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਦੀ ਗਹੁ ਨਾਲ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਉੱਘੜ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਵੇਗੀ ਕਿ ਅਸੀਂ 'ਮਾਦੀ' ਤੇ 'ਧਾਰਮਿਕ' ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਹੀ 'ਮੰਜ਼ਿਲ', 'ਸਿਖਰ', 'ਪੂਰਨਤਾ' ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਤੇ ਆਤਮਿਕ 'ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ' ਵਾਲੀ ਉੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਇਲਾਹੀ ਮੰਜ਼ਿਲ, ਸਿਖਰ, ਪੂਰਨਤਾ ਤੋਂ ਬੇਖਬਰ, ਅਨਜਾਣ ਜਾਂ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਅਵੇਸਲੇ ਜਾਂ ਮਚਲੇ ਹੋਏ ਹਾਂ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਨਿੱਤ ਪੜ੍ਹਨ, ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਗਾਉਣ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਸ ਉੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਇਲਾਹੀ ਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਂਦੀ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

We have consciously or unconsciously become complacent or ignorant about the Divine heritage and destination of our Souls.

ਭਾਵੇਂ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਖੋਜ ਕਰਕੇ ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਭੇਦਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ — ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਮਾਇਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤਾਈਂ ਸੀਮਤ ਹੈ।

ਆਤਮ ਮੰਡਲ ਦਾ 'ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ' ਦਿਮਾਗੀ ਖੋਜ ਦੀ ਪਕੜ ਅਥਵਾ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ।

ਜਦ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਕਰੰਟ (current) ਦੀ 'ਛੋਹ' ਲਗਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਥਰ-ਕੰਬਣੀ (vibration) ਫਿਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਥਰ ਕੰਬਣੀ ਹਾਨੀਕਾਰਕ (destructive) ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਜਦ ਅਨੁਭਵੀ ਆਤਮਿਕ 'ਲਿਸ਼ਕ' ਅਥਵਾ 'ਸਬਦ' ਯਾ 'ਨਾਮ' ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਸਾਡੇ ਮਨ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤਨ, ਮਨ ਅਤੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮਾ ਵਿਚ

ਕੋਈ ਅਨੋਖੀ ਅਤੇ ਅਕਹਿ ਰੁਣ ਝੁਣ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ —

ਸੁਖ
ਸ਼ਾਂਤੀ
ਅਨੰਦ
ਪ੍ਰੀਤ
ਪਿਆਰ
ਪ੍ਰਿਮ-ਰਸ
ਚਾਉ
ਮਹਾਂ ਰਸ

ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਪਰ ਇਸ 'ਰੁਣ ਝੁਣ' ਦੇ ਸੁਆਦ ਅਤੇ ਰਸ ਨੂੰ ਅੱਖਰਾਂ ਯਾ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਬਿਆਨਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਜਹਾ ਬੋਲ ਤਹ ਅਛਰ ਆਵਾ ॥

ਜਹ ਅਬੋਲ ਤਹ ਮਨੁ ਨ ਰਹਾਵਾ ॥

ਬੋਲ ਅਬੋਲ ਮਧਿ ਹੈ ਸੋਈ ॥

ਜਸ ਓਹੁ ਹੈ ਤਸ ਲਖੈ ਨਾ ਕੋਈ ॥

(ਪੰਨਾ-340)

ਕਹਿਬੇ ਕਉ ਸੋਭਾ ਨਹੀ ਦੇਖਾ ਹੀ ਪਰਵਾਨੁ ॥

(ਪੰਨਾ-1370)

ਇਸ ਅਲੌਕਿਕ ਆਤਮਿਕ 'ਰੁਣ ਝੁਣ' ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ ਅਥਵਾ ਮਾਨਣਾ ਹੀ ਆਤਮਿਕ ਦਾਤ ਅਥਵਾ 'ਨਾਮ' ਅਥਵਾ 'ਸਬਦ' ਦਾ ਬੁੱਝਣਾ, ਸੀਝਣਾ, ਚੀਨਣਾ ਅਤੇ ਪਹਿਚਾਨਣਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਿਤਨੀ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਜਨਮਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਬਾਬਤ ਗਿਆਨ —

ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ-ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਿਆਂ
ਸੁਣਦਿਆਂ-ਸੁਣਾਉਂਦਿਆਂ
ਕਥਾ-ਵਾਰਤਾ ਕਰਦਿਆਂ
ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ
ਗਿਆਨ ਘੋਟਦਿਆਂ
ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਕਰਦਿਆਂ

ਹੋਇਆਂ, ਭੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸਚਾਈ —

'ਗੁਰੂ ਮੇਰੇ ਸੰਗ ਸਦਾ ਹੈ ਨਾਲੇ'
 'ਹਾਥ ਪੈ ਨੇਰੈ'
 'ਨਾਲ ਹੋਵੰਦਾ ਲਹਿ ਨ ਸਕੰਦਾ'
 'ਵਸਹਿ ਜੀਅ ਨਾਲੇ'
 ਲਾਡ-ਲਡਾਉਂਦਿਆਂ
 ਖੇਲ-ਖਿਲਾਉਂਦਿਆਂ
 'ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੈ ਨਿਤ ਸਾਰ ਸਮਾਲੈ'

ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬੁੱਝ, ਸੀਝ, ਚੀਨ, ਜਾਣ ਅਤੇ ਪਹਿਚਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਅਥਵਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਿਜੀ ਤਜਰਬੇ ਵਿਚ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕੇ !!!

ਹਉਮੈ ਵਡਾ ਗੁਬਾਰੁ ਹੈ ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਬੁਝਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਇ ॥ (ਪੰ.-560)

ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਇਸ 'ਅਧੋਗਤੀ' ਅਥਵਾ 'ਹਉਕੇ' ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ—

ਸੇਜੈ ਰਮਤੁ ਨੈਨ ਨਹੀ ਪੇਖਉ ਇਹੁ ਦੁਖੁ ਕਾ ਸਉ ਕਹਉ ਰੇ ॥ (ਪੰ.-482)

ਏਕਾ ਸੇਜ ਵਿਛੀ ਧਨ ਕੰਤਾ ॥ ਧਨ ਸੂਤੀ ਪਿਰੁ ਸਦ ਜਾਗੰਤਾ ॥ (ਪੰ.-737)

ਨਾਲਿ ਹੋਵੰਦਾ ਲਹਿ ਨ ਸਕੰਦਾ ਸੁਆਉ ਨ ਜਾਣੈ ਮੂੜਾ ॥ (ਪੰ.-924)

ਪਿਰਿ ਛੋਡੀ ਸੂਤੀ ਅਵਗਣਿ ਮੁਤੀ ਤਿਸੁ ਧਨ ਵਿਧਣ ਰਾਤੇ ॥ (ਪੰਨਾ-1111)

ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਮਾਇਕੀ ਅਥਵਾ ਮਾਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਖੋਜ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਖੁੱਭੇ ਅਥਵਾ ਮਸਤ ਹੋਏ ਹਾਂ ਕਿ ਅੰਤ੍ਰ-ਮੁਖੀ ਆਤਮਿਕ ਖੋਜ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਭਾਸਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਫੁਰਸਤ ਹੈ!!!

ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦੇ 'ਝਲਕਾਰੇ' ਅਥਵਾ 'ਛੋਹ' ਦੇ ਅਸਰ ਯਾ ਰਸ ਨੂੰ ਅੱਖਰਾਂ ਯਾ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ— ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਅਨੋਖੇ ਆਤਮਿਕ ਤਜਰਬੇ ਨੂੰ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ—

ਰੁਣ ਝੁਣੋ ਸਬਦੁ ਅਨਾਹਦੁ ਨਿਤ ਉਠਿ ਗਾਈਐ ਸੰਤਨ ਕੈ ॥

ਕਿਲਵਿਖ ਸਭਿ ਦੋਖ ਬਿਨਾਸਨੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪੀਐ ਗੁਰ ਮੰਤਨ ਕੈ ॥

(ਪੰਨਾ-925)

ਮੇਰੀ ਰੁਣ ਝੁਣ ਲਾਇਆ ਭੈਣੇ ਸਾਵਣੁ ਆਇਆ ॥

ਤੇਰੇ ਮੁੰਧ ਕਟਾਰੇ ਜੇਵਡਾ ਤਿਨਿ ਲੋਭੀ ਲੋਭ ਲੁਭਾਇਆ ॥

(ਪੰ.-557)

ਤਹ ਅਨਦ ਬਿਨੋਦ ਸਦਾ ਅਨਹਦ ਝੁਣਕਾਰੋ ਰਾਮ ॥
ਮਿਲਿ ਗਾਵਹਿ ਸੰਤ ਜਨਾ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਜੈਕਾਰੋ ਰਾਮ ॥
ਮਿਲਿ ਸੰਤਿ ਗਾਵਹਿ ਖਸਮ ਭਾਵਹਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਰੰਗ ਭਿੰਨੀਆ ॥
(ਪੰਨਾ-545)

ਅਨਹਦੋ ਅਨਹਦੁ ਵਾਜੈ ਰੁਣ ਝੁਣਕਾਰੋ ਰਾਮ ॥
ਮੇਰਾ ਮਨੋ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਰਾਤਾ ਲਾਲ ਪਿਆਰੋ ਰਾਮ ॥ (ਪੰਨਾ-436)
ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਅਨਹਦ ਝੁਣਕਾਰ ॥ (ਪੰਨਾ-263)
ਅਨਹਦ ਰੁਣ ਝੁਣਕਾਰੁ ਸਦਾ ਧੁਨਿ ਨਿਰਭਉ ਕੈ ਘਰ ਵਾਇਦਾ ॥
(ਪੰਨਾ-1033)

ਮਾਈ ਗੀ ਪੇਖਿ ਰਹੀ ਬਿਸਮਾਦ ॥
ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਮੋਹਿਓ ਅਚਰਜ ਤਾ ਕੇ ਸ੍ਰਾਦ ॥ (ਪੰਨਾ-1226)

ਹਾਂ ਜੀ, ਸਾਡੇ ਮਨ-ਤਨ ਤੇ ਜੋ 'ਆਤਮਿਕ ਛੋਹ' ਦਾ ਸੋਹਣਾ, ਮਿਠਾ, ਬਿਸਮਾਦੀ
ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ —

ਰੁਣ ਝੁਣ
ਥਰ ਕੰਬਣੀ
ਅਨਹਦ ਝੁਣਕਾਰ
ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ
ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ
ਅਨਹਦ ਨਾਦ
ਅਨਹਦ ਸਬਦ

ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ 'ਅਨੁਭਵੀ ਨਿਜੀ
ਤਜਰਬੇ' ਨੂੰ —

ਬੁੱਝਣਾ
ਸੀਝਣਾ
ਚੀਨਣਾ
ਪਹਿਚਾਨਣਾ
ਜਾਣਨਾ

ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰ, ਇਹ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਦੀ ਖੇਲ —

ਨਿਰਾਲੀ ਹੈ
 ਵਿਲੱਖਣ ਹੈ
 ਅਚਰਜ ਹੈ
 ਅੰਤ੍ਰ-ਮੁਖੀ ਹੈ
 ਬਿਸਮਾਦੀ ਹੈ
 ਨਾਮ-ਖੁਮਾਰੀ ਹੈ
 ਆਤਮ ਮਹਾਂ ਰਸ ਹੈ
 ਆਤਮ ਰੰਗ ਹੈ

ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਲੱਖਣ ਤੇ ਅਚਰਜ ਖੇਲ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਸਮਝੇ ਅਤੇ ਜਾਣੇ ਹੋਏ ਖਿਆਲਾਂ ਅਤੇ ਨਿਸਚਿਆਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਦੇ ਐਨ ਉਲਟ ਯਾ ਮੁਤਜ਼ਾਦ ਹੈ।

ਅਨੁਭਵੀ ਆਤਮਿਕ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਮਾਇਕੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਅਥਵਾ ਭਰਮ-ਗੜ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਚਰਦਾ ਤੇ ਗਲਤਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ—

- ਜਬ ਲਗੁ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੂਝਤਾ ਤਬ ਹੀ ਲਉ ਦੁਖੀਆ ॥
 ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣਿਆ ਤਬ ਹੀ ਤੇ ਸੁਖੀਆ ॥ (ਪੰਨਾ-400)
- ਇਹ ਜਗਤੁ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ ਵਿਰਲਾ ਬੂਝੈ ਕੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ-558)
- ਮਾਨੁਖੁ ਬਿਨੁ ਬੂਝੇ ਬਿਰਥਾ ਆਇਆ ॥
 ਅਨਿਕ ਸਾਜ ਸੀਗਾਰ ਬਹੁ ਕਰਤਾ ਜਿਉ ਮਿਰਤਕੁ ਓਢਾਇਆ ॥ (ਪੰ.-712)
- ਬਿਨੁ ਬੂਝੇ ਸਭੁ ਦੁਖੁ ਦੁਖੁ ਕਮਾਵਣਾ ॥ (ਪੰਨਾ-752)

